

Nr 4.

Utlåtande i anledning av väckt motion om höjning av den i 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken upptagna värdegränsen.

Första lagutskottet har till behandling förehaft en inom första kammaren väckt, till lagutskott hänvisad motion, nr 31, av herr *Ahlkvist* och herr *Pettersson, Georg*. I motionen hemställes, »att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om utredning angående höjning av den i 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken upptagna värdegränsen».

Den av motionärerna åsyftade bestämmelsen, gemenligen kallad tretusen-kronorsregeln, stadgar rätt för efterlevande make att vid bodelning i anledning av andra makens död under vissa förutsättningar utfå större andel av makarnas sammanlagda giftorättsgodts än hälften. För bestämmelsens närmare innehåll redogöres nedan.

Gällande bestämmelser.

Om *giftorätt* i makars egendom stadgas i 6 kap. giftermålsbalken.

Enligt 1 § äger envar av makarna giftorätt i den egendom, som andra maken vid äktenskapets ingående har eller sedermera förvärvar och som ej enligt vad i kapitlet vidare stadgas skall vara hans enskilda. Makes egendom, vari giftorätt äger rum, kallas hans giftorättsgodts.

I 2 § andra stycket utsäges, att vid äktenskapets upplösning, så ock vid boskillnad eller hemskillnad vardera maken eller hans arvingar skall taga hälften av makarnas behållna giftorättsgodts, såvida ej annorlunda stadgas i giftermålsbalken.

Enskild egendom är enligt 8 § *dels* egendom, som genom äktenskapsförord förklarats skola vara enskild, *dels* egendom, som make erhållit i gåva av annan än andra maken med villkor att den skall vara enskild eller som make bekommit genom testamente med sådant villkor, eller som tillfallit make i arv och om vilken arvlåtaren genom testamente meddelat sådan föreskrift, *dels ock* vad som trätt i stället för förenämnda egendom, såvida ej annorlunda föreskrivits genom den rättshandling, på grund av vilken egendomen är enskild.

13 kap. giftermålsbalken upptager bestämmelser om *bodelning*.

Sedan tilldelning för gäld ägt rum, enligt vad i 2 § sägs, skall återstoden av makarnas giftorättsgodts enligt 3 § i princip delas lika mellan dem.

I 4 § stadgas, att vardera maken, eller om ena maken är död, den efterlevande äger från delningen undantaga honom tillhöriga kläder och andra föremål, som tjäna uteslutande till hans personliga bruk, dock ej till högre värde än med hänsyn till makarnas villkor kan anses skäligt.

I 12 § stadgas vidare i första stycket att, om bodelning sker i anledning av makes död och om den egendom, som därvid tillkommer efterlevande maken, är ringa, maken äger av giftorättsgodset uttaga nödigt bohag ävensom arbetsredskap och andra lösören, som erfordras till fortsättande av hans näring, även om därigenom arvingarnas lott skulle lida inskränkning.

Enligt andra stycket äger efterlevande maken av giftorättsgodset, såvitt det räcker, städse bekomma egendom till så stort värde, att den jämte egendom, som må enskilt tillhöra honom, uppgår till tretusen kronor.

Från den i andra stycket angivna regeln uppställas i tredje stycket vissa undantag. Regeln skall sålunda icke äga tillämpning, om efter den döde finnes bröstarvinge, som ej jämväl är efterlevande makens avkomling, eller barn utom äktenskap, som har rätt till underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen efter honom.

Bestämmelserna i andra och tredje styckena av 12 § tillkommo genom en den 8 juni 1928 utfärdad lag. Enligt de därvid fogade övergångsbestämmelserna skall, om äldre giftermålsbalken varit tillämplig å makarnas förmögenhetsförhållanden, bestämmelsen om rätt att bekomma egendom av makarnas giftorättsgods gälla samfällda boet.

Om *makes arvsrätt* finnas stadganden i 2 kap. lagen om arv. Enligt den grundläggande bestämmelsen, 1 §, tillfaller, om arvlåtaren var gift och ej lämnar efter sig bröstarvinge, kvarlåtenskapen maken. Lever vid makens död den först avlidnes fader, moder, syskon eller syskons avkomling äga de, som då äro närmast till arv efter den först avlidne, i princip taga hälften av efterlevande makens bo.

Om *underhållsbidrag ur kvarlåtenskap* stadgas i 8 kap. av nyssnämnda lag. Lämnar arvlåtaren efter sig barn, vars uppfostran icke är avslutad, och kan det ej av sitt arv eller annorledes njuta uppehälle och utbildning efter vad med hänsyn till omständigheterna prövas skäligt, äger barnet enligt 1 §, innan arv eller testamente må tagas, ur kvarlåtenskapen bekomma bidrag till underhållet med ett belopp en gång för alla, dock ej för tiden efter det barnet fyllt tjuguet år.

Rörande motsvarande förmån för barn utom äktenskap stadgas i 8 § lagen om införande av föräldrabalken att 11 § i den i övrigt upphävda lagen om barn utom äktenskap fortfarande skall äga tillämpning. Enligt sistnämnda lagrum skall, om fadern dör och barnet ej har arvsrätt efter honom, det belopp, som erfordras till fullgörande för framtiden av hans underhållsskyldighet emot barnet, före arvs- och testamentslotter utgå av behållningen i boet; dock må barnet icke härigenom erhålla större del därav än det skulle ha bekommit om det varit av äktenskaplig börd.

Historik m. m.

12 § i 13 kap. giftermålsbalken upptog ursprungligen endast de bestämmelser som numera innefattas i första stycket.

Ur förarbetena till stadgandet i fråga må återgivas följande uttalande av lagberedningen.

Det har synts beredningen uppenbart, att efterlevande makens intresse att ej se sitt hem fullständigt splittrat och sig själv avskuren från möjligheten att fortfarande driva sitt näringsfång måste äga företräde framför arvingarnas anspråk på den dödes kvarlåtenskap. Finnas gemensamma bröstarvingar, torde även deras intressen ofta bäst tillgodoses genom en regel sådan som den här föreslagna.

Såsom ovan påpekats tillkommo stadgandena i andra och tredje styckena genom en lagändring år 1928, i samband med antagandet av lagen om arv.

Lagberedningen, på vars förslag ändringen går tillbaka, anförde härom följande.

I 2 kap. av förslaget till lag om arv har beredningen föreslagit, att kvarlåtenskapen efter gift person skall tillfalla efterlevande maken, såframt arvlåtaren ej lämnat efter sig bröstarvinge eller adoptivbarn eller dess avkomling. Allenast en sekundosuccessionsrätt vid efterlevande makens död har tillerkänts den först avlidnes skyldemän av andra parentelen. Däremot har beredningen — — — ej ansett sig böra föreslå, att rätt till arv tillerkännes efterlevande make, då efter den döde finnas bröstarvingar. Emellertid måste det medgivas, att där makarnas egendom är ringa, avsevärda olägenheter kunna vara förbundna med en splittring av egendomen, samtidigt som ett utskiftande av smärre belopp till bröstarvingarna ej för dem medför större fördel. — — — Det från såväl social som nationalekonomisk synpunkt önskvärda ändamålet att sammanhålla det ringa hemmet har man sökt förverkliga genom att — även med bröstarvingarnas utslutande — bevara en ringare behållning samlad i efterlevande makens hand. Denna väg har redan beträffs i svensk lagstiftning genom regeln i 13 kap. 12 § nya giftermålsbalken. För att möjliggöra det ringare boets sammanhållande i något större utsträckning än som för närvarande kan ske och för att tillika genom regelns mekanisering underlätta dess tillämpning har beredningen ansett sig böra föreslå ett tillägg till stadgandet i 13 kap. 12 § nya giftermålsbalken av innehåll, att efterlevande make skall vid bodelning i anledning av den andres död äga av makarnas giftorättsgods, såvitt det räcker, städse utbekomma egendom till värde av 3 000 kronor.

Den sålunda föreslagna regeln innebär, att där värdet av makarnas behållna giftorättsgods ej överstiger 3 000 kronor, efterlevande maken äger bekomma allt giftorättsgodset. Då i sådant fall giftorättsgodset ej huvudsakligen består av bohag och personlig lösegendom utan däri ingå jämväl andra tillgångar, torde de senare i regel utgöras av medel, inestående i bank eller placerade i annan ordning till belopp, växlande mellan 1 000 och 2 000 kronor. Beloppet torde i allmänhet utgöra besparing å mannens arbetsförtjänst eller å arbetsförtjänst, förvärvad av båda makarna, och även bohaget lär i allmänhet åtminstone till en del vara inköpt för sparade medel. Även om dessa medel äro besparingar å mannens arbetsinkomst, äro de dock ofta — — — att i väsentlig mån tillskriva jämväl hustruns

verksamhet i hemmet, hennes förmåga av klok hushållning med de medel, som av mannen förvärvats. I det förmögenhetsläge, varom nu är fråga, är den samverkan, som äger rum mellan makarna för skapandet av ett gemensamt hem och bildandet av en besparing till betryggande av familjens behov, av särskilt stor betydelse. Och det synes därför — vare sig mannen eller hustrun är den efterlevande — ej obilligt, att efterlevande maken berättigas behålla hela giftorättsgodset. Även då makarnas behållna giftorättsgods uppgår till belopp mellan 3 000 och 6 000 kronor, synes det från ovan angivna synpunkter billigt, att efterlevande maken berättigas att alltid behålla egendom till värde av 3 000 kronor. För de under ifrågavarande förhållanden säkerligen sällsynta fall, att efterlevande maken har enskild egendom, bör med hänsyn till grunden för den föreslagna bestämmelsen — önskvärdheten av det ringare boets sammanhållande — makens rätt att utöver sin lott bekomma giftorättsgods så begränsas, att han berättigas er hålla så mycket giftorättsgods, att det jämte hans enskilda egendom motsvarar ett värde av 3 000 kronor.

Då makarna äga allenast gemensamma bröstarringar, kan mot en sådan rätt för den efterlevande, som ovan föreslagits, enligt beredningens mening icke åberopas hänsynen till bröstarringarnas intressen. Äro barnen vuxna, synes uppenbarligen efterlevande makens intresse av att bli bibehållen vid det gemensamma hemmet och befintliga besparingar böra tillerkännas företräde framför de vuxna barnens anspråk på arv. Att de vuxna barnen sålunda utestängas från arv medför, att om jämväl minderåriga barn finnas, efterlevande makens förmåga att bestrida deras underhåll och uppfostran ökas. — — — Av den nu föreslagna bestämmelsen blir emellertid en följd att, när makarnas giftorättsgods ej överstiger 3 000 kronor, arvskifte och uttagande av underhållsbidrag enligt 8 kap. av förslaget till lag om arv ej komma att äga rum. Då det värde, som enligt förevarande bodelningsregel tillerkänts efterlevande make, ej bestämts högre än till 3 000 kronor, synes ej genom densamma ett uppgivande av förmynderskapskontrollen ske i en omfattning, som kan vara ägnad att väcka betänkligheter.

Om däremot efter den först avlidne maken finnes bröstarring, som icke jämväl är efterlevande makens avkomling, bör sådant barn utfå sitt arv oavkortat. Sedan äktenskapet mellan makarna upplösts genom döden, föreligger ej underhållsskyldighet för den efterlevande mot andra makens barn. Vid detta förhållande synes det ej kunna ifrågakomma att tillerkänna efterlevande maken egendom utöver giftorättsdelen på bekostnad av sådant barn, vilket är i behov av underhållsbidrag. Även i det fall, att efter den döde finnes barn utom äktenskap, som har rätt till underhållsbidrag ur kvarlåtenskapen, måste dylikt bidrag utgå utan hinder av förevarande regel. Men jämväl då underhållsbehov icke föreligger, synas betänkligheter möta mot att bringa de i förevarande § upptagna regler till användning i förhållande till styvbarn.

Inom riksdagen yttrade *första lagutskottet*.

Utskottet finner den föreslagna regelns syfte att sammanhålla det ringa hemmet vara i hög grad behjärtansvärt. Ju ringare boet är, dess starkare äro skälen för att den efterlevande bör äga behålla det hela orubbat och utan belastning med annans framtida anspråk.

Enligt Kungl. Maj:ts bemyndigande den 30 oktober 1941 tillkallades sakkunniga, *ärvdabalkssakkunniga*, att biträda med arbetet på sammanförande till en eller flera större enheter av det flertal lagar som gemensamt bruka

betecknas som nya ärvdabalken. Under år 1950 ha de sakkunniga, enligt vad i berättelsen till innevarande riksdag om vad i rikets styrelse sig tilldragit meddelas, främst behandlat frågorna om utomäktenskapliga barns arvsrätt och om arvsrätten vid adoptivförhållande.

Erinras må vidare om den med stöd av Kungl. Maj:ts bemyndigande den 18 juni 1949 tillsatta *utredningen om erfarenheter från det praktiska rättslivet angående giftermålsbalkens tillämpning*. Direktiven för utredningen innefattas i följande anförande av chefen för justitiedepartementet, statsrådet Zetterberg, till statsrådsprotokollet den 18 juni 1949.

Nu gällande giftermålsbalk trädde i kraft den 1 januari 1921 och har således varit gällande inemot trettio år. Under senare tid ha gjorts flera framställningar om ändringar i balken i skilda hänseenden, och till de lagstiftningsuppgifter på privaträttens område, som efter hand torde visa sig erforderliga, hör även en översyn av vissa delar av denna lagstiftning. Innan en sådan utredning igångsättes på detta stora och centrala rättsområde, vore det emellertid önskvärt att få närmare kännedom om den nuvarande lagstiftningens praktiska verkningar i olika hänseenden. Särskilt vore det av värde att få till stånd en inventering av de önskemål om ändringar, som kunna ha framkommit vid lagstiftningens tillämpning, framför allt bland de advokater, som i större utsträckning syssla med familjemål.

Utredningsman är advokaten Sigrid Beckman.

Av motionärerna anförda skäl.

Såsom motivering för sin hemställan ha motionärerna anført följande.

Sedan den i 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken upptagna s. k. tretusenkronorsregeln tillkom, har penningvärdet undergått en avsevärd försämring. Redan på grund härav synes det motiverat att något höja värdegränsen. Det torde emellertid kunna göras gällande, att regeln redan från början varit för restriktiv mot efterlevande make. Syftet att förhindra en upplösning av boet kan sålunda icke vinnas med mindre efterlevande maken tillerkännes rätt att utfå egendom till ett värde, som avsevärt överstiger det i lagen utsatta beloppet. Den nuvarande regeln kan — såsom det också i praktiken visat sig — lätt leda till stötande konsekvenser, om vid arvingarna framtingat skifte boet upplöses.

Som en riktpunkt vid en höjning av värdegränsen synes kunna tagas bestämmelsen i 10 § förordningen den 26 juli 1947 om statlig förmögenhetsskatt, enligt vilken fysisk person icke skall utgöra statlig förmögenhetsskatt, därest den beskattningsbara förmögenheten ej överstiger 30 000 kronor. Grunden för denna bestämmelse torde nämligen bland annat vara just en strävan att värna det enskilda hemmets integritet.

Utskottet.

Vid bodelning i anledning av makes död äger efterlevande maken, enligt vad i 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken stadgas, av giftorättsgodset, såvitt det räcker, städse bekomma egendom till så stort värde, att

den jämte egendom, som må enskilt tillhöra honom, uppgår till tretusen kronor. Som ovan framhållits tillkom denna bestämmelse år 1928 i samband med antagandet av lagen om arv och motiverades med att det ur såväl social som nationalekonomisk synpunkt vore önskvärt att förhindra att ena makens död skulle medföra att det ringa hemmet måste upplösas för tillgodoseende av arvingarnas anspråk.

Efter stadgandets tillkomst har penningvärdet undergått en högst avsevärd försämring. Det är med hänsyn härtill uppenbart, att det i lagrummet angivna beloppet, tretusen kronor, numera är för lågt för att regeln skall kunna fylla sitt ursprungliga ändamål. Härtill kommer, att den allmänna standardhöjning, som inträtt under de senaste decennierna, medfört att — även bortsett från penningvärdets fall — ett hem, som måste betecknas som enkelt eller ringa, i våra dagar representerar ett högre värde än vad det gjorde vid tiden för det ifrågasvarande stadgandets tillkomst. Syftet att sammanhålla det ringa hemmet, vilket icke kan anses mindre behjärtansvärt nu än när stadgandet tillkom, kan därför icke tillgodoses med mindre den nu behandlade värdegränsen göres till föremål för en förskjutning uppåt, som är större än vad penningvärdets fall i och för sig skulle motivera.

Om sålunda starka skäl tala för en höjning av det belopp, som bör förbehållas efterlevande make, är det dock tydligt att frågan, var gränsen skall dragas, icke kan avgöras utan närmare utredning. Utskottet vill dock framhålla, att det av motionärerna som en riktpunkt angivna beloppet, 30 000 kronor, enligt utskottets mening är alltför högt.

I samband med en utredning om höjning av värdegränsen i andra stycket av förevarande paragraf synes anledning förekomma att underkasta även de i tredje stycket upptagna undantagsbestämmelserna en översyn. Det torde nämligen kunna ifrågasättas, om icke dessa i alltför hög grad inskränka huvudregelns tillämpningsområde.

Såsom ovan framhållits pågår för närvarande inom justitiedepartementet en utredning i syfte att uppsamla erfarenheter från det praktiska rättslivet angående giftermålsbalkens tillämpning. Enligt vad utskottet under hand inhämtat, har utredningsmannen bland de punkter, beträffande vilka ändringar sättas i fråga, upptagit även stadgandet i 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken. Utredningen, som beräknas bliva avslutad före den 1 juli innevarande år, kommer, enligt vad utredningsmannen meddelat, icke att utmyнна i utarbetade förslag till lagändringar utan är endast avsedd att bilda en grundval för en kommande översyn av äktenskapslagstiftningen.

Utskottet har vidare under hand inhämtat, att ärvdabalkssakkunniga, vilka för närvarande behandla bl. a. frågan om utomäktenskapliga barns arvsrätt, i samband därmed upptagit till övervägande att föreslå en höjning av värdegränsen i nu förevarande lagrum i giftermålsbalken.

Det av motionärerna uppdragna spørsmålet är sålunda redan föremål för uppmärksamhet. Med hänsyn härtill torde kunna antagas, att jämväl utan

något initiativ från riksdagens sida förslag i sinom tid kommer att framläggas till en lagändring på förevarande punkt. Enligt utskottets mening är det emellertid angeläget, att icke någon längre tid kommer att förflyta innan den påtalade bristen i vår lagstiftning botas. Starka skäl tala för att icke låta frågan anstå i avbidan på en mer omfattande revision av giftermålsbalken. Det torde därför vara påkallat, att riksdagen hemställer om en skyndsam utredning i ämnet. Tilläggas må att, därest spørsmålet icke anses böra göras till föremål för ett särskilt utredningsförfarande, det kan vara lämpligt att låta ändringen av förevarande bestämmelse ingå som ett första led i en förestående översyn av giftermålsbalken.

Under åberopande av vad sålunda anförts får utskottet hemställa,
att riksdagen, i anledning av förevarande motion, I: 31, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att frågan om höjning av den i 13 kap. 12 § andra stycket giftermålsbalken upptagna värdegränsen måtte upptagas till skyndsam utredning.

Stockholm den 13 februari 1951.

På första lagutskottets vägnar:

OLOV RYLANDER.

Vid detta ärendes behandling ha närvarit

från första kammaren: herrar Ahlkvist, Lodenius, Olofsson*, Cassel, fru Sjöström-Bengtsson*, herrar Ivar Nilzon, Lindgren och Göransson*; samt

från andra kammaren: herrar Rylander, Hedlund i Östersund, Johnson i Stockholm, Håstad*, fröken Öberg, herr Svensson i Stenkyrka, fru Johansson i Skövde* och herr Jacobsson i Sala.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.